

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРІОДИЗАЦІЯ, ПРІОРИТЕТИ

А.М. Сингаївська

здобувачка кафедри філософії

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут»

У статті розглянуто еволюцію вищої економічної освіти з XIX ст. до сьогодення через зміст освіти та форму його викладення в навчальних закладах. Акцентовано увагу на історичних типах економічної освіти (праксеологічний, інституційний, експлікаційний, технологічний, інтеграційний), які обґрунтовано за такими детермінантами, як науковий базис, пріоритети, масштабність. Наведено цікаві факти у розвитку вищої економічної освіти.

Ключові слова: вища економічна освіта, історичні типи вищої економічної освіти, зміст вищої економічної освіти, еволюція вищої економічної освіти.

Проблема змісту економічної освіти зрідка й обережно дискутується в освітньому просторі. Вітчизняна наукова думка стосовно змісту вищої економічної освіти розкривається окремими розділами дисертаційних досліджень, параграфами наукових монографій, висвітленням авторських позицій у таких джерелах, як монографія та дисертація М.Т. Левочко, монографія колективу авторів – О. Гавриш, Л. Довгань, Ю. Каракай, Л. Шульгіна та ін., наукові дослідження Г.О. Ковальчук і Т.Б. Поясок тощо. Висвітлення вищезазначених питань знаходимо в роботах російських дослідників: Н.А. Кошечєвої – з позиції економічної науки, Ф.А. Ахметшиної, О.Р. Гросс, В.М. Пищуліна – у педагогічному напрямі та, зокрема, О.А. Булавенка щодо проектування змісту і технології безперервної економічної освіти у професійних навчальних закладах.

Досліджуючи вищу економічну освіту в Україні, ставимо за мету простежити її еволюцію та віднайти стійкі тенденції в розвитку.

Вивчення тенденцій розвитку вищої економічної освіти в Україні ґрунтується на застосуванні історичного принципу дослідження, що передбачає історичний зв'язок соціальних явищ, розгляд дійсності через виникнення явища в історії, його основних етапів еволюції, та на цьому тлі вивчати істотні ознаки явища в сьогоденні. Економічна освіта є невід'ємною частиною вітчизняного освітнього простору, тому можемо стверджувати, що система вищої економічної освіти пройшла у своєму розвитку всі характерні для нього періоди. Проведений аналіз розвитку обумовив класифікування цього процесу у п'ять історичних типів вищої економічної освіти. В основу нашої класифікації покладено такі детермінанти: науковий базис, пріоритети, масштабність.

Праксеологічна доба формування економіки як науки про праксис, що у подальшому обумовила становлення і розвиток відповідної освіти для набуття людиною знань з економічної сфери її діяльності, насправді тривала більше двох тисячоліть. Економічна думка зародилася у стародавні часи: її початки сягають IV-III століття до н.е., становлення економічної науки проходило з XVI століття і повноправно утворилася в кінці XIX – на початку XX ст. Спочатку узагальнення щодо економічних питань не виділяли в окрему галузь знань, такі погляди були складовою загальносуспільної науки філософії, з якої економічна наука виокремилася у самостійну.

Перші спроби вивчення окремих сторін економічних процесів відомі загалом ще з праць стародавніх грецьких та римських мислителів (Аристотеля, Варрона, Ксенофонта, Катона, Колумелли), а також мислителів Стародавнього Єгипту, Індії, Китаю. Вершиною економічної думки Стародавньої Греції є праці античного філософа Аристотеля, що й донині є цінними для наукової спільноти. Аристотель розглядав економіку у двох контекстах. Уперше мислитель подав характеристику економіки як господарської діяльності, розглядав економіку як таку діяльність людини, що продукує необхідні для її життя матеріальні блага, пов'язав економіку з виробництвом та вбачав її як господарську діяльність, що є природно важливою для суспільного буття, виділив з економіки в окрему "частину" науку про багатство, сформулювавши сутність "хремастики". Давньогрецький філософ Ксенофонт, якому належить першість у введенні в науку назви економіки, вклав у своїй праці "Економікос" зміст "економії" як науки про збагачення елементарного (на той час домашнього) господарства.

Зародження економічної науки обумовлюється появою ідей обґрунтованого обчислення процесів, виданням праць вчених, прикладом Лейбніца "Суспільство і економіка" (1671), появою і вживанням термінів "робота", "енергія", "технологія" тощо.

Наукова спадщина свідчить, наскільки глибокими за суттю та широкими за діапазоном розглядалися економічні проблеми протягом останніх століть, яким чином вони пов'язувалися з політичними, соціальними та іншими суспільними питаннями. Це було в полі уваги філософів, філософів-економістів та вчених економічного знання. Наведемо декілька прикладів економічної думки епохи XVI-XVIII ст.

Знаний англійський філософ, економіст, юрист Френсіс Бекон у своїх записах "Досліді (есе) і настанови моральні, економічні і політичні" (1597) приділив увагу розвитку природних явищ, гуманітарних наук, почасти технічних основ, характерних для того часу. Славний англійський філософ, економіст Джон Локк вносив прогресивні у ті віки ідеї, серед яких – принцип об'єктивної закономірності у царині суспільних явищ; його найважливішою працею у цій царині є "Деякі судження про наслідки зниження відсотку та підвищення вартості грошей державою" (1691). Визначна постать – шотландський філософ і економіст Адам Сміт услід видання і світового визнання його творіння "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776) спрямував розвиток економічної думки на новий напрям і, як відомо, став фундатором теоретичної економіки – класичної політичної економії. Видатний шотландський філософ, економіст, історик, літератор Девід Юм, автор праці "Трактат про людську природу" (1739-40), у численних своїх нарисах розкриває економічні питання, першим формулює деякі закономірності про "лаг" у цінових тенденціях, природну рівновагу тощо; загалом, саме блискучі роботи Юма привернули увагу мислителів тієї епохи до актуальних (і до нині) проблем грошообігу та підготували ґрунт для сприйняття громадою нової, економічної, науки. Французький філософ, економіст, державний діяч Анн Робер Жак Тюрго (XVIII ст.) своєю активністю, далекоглядністю, просвітництвом теоретично збагатив науку, ввів таку категорію як "прибуток" з трьома частинами його утворення та категорію "страховий фонд" з призначенням для покриття непередбачених витрат; "теореми" Тюрго посідають чільне місце в описуванні соціально-економічного становища. Видатний американський філософ, економіст, політичний і державний діяч (до слова й фізик, дипломат, письменник) Бенджамін Франклін стоїть у витоків американської економічної думки та ви-

щої економічної освіти, оскільки був засновником Пенсільванського університету; все своє життя писав про економічні питання, а його прославлені вирази "бідного Річарда" з економічного трактату "Шлях до достатку" є по суті лапідарними політекономічними "заповідями", що подеколи актуальні й до сьогодні; його внесок у світовий суспільний розвиток оцінюється через просування міжнародної спеціалізації виробництва, паперових грошей тощо. Зверталися до економічних питань у рамках загальних проблем взаємопов'язаних систем природи та суспільства французькі вчені Етьєн Бонно Кондільяк (філософ і економіст XVIII ст.), італійський філософ, економіст, юрист Чезаре Боназана Беккарія (XVIII ст.), англійські вчені XVIII-XIX ст. Дагалд Стюарт (філософ і економіст) та Адам Фергюсон (філософ, економіст, соціолог, історик) – кожен досліджував їх для своєї епохи та й для суспільного розвитку в цілому.

Отже, саме життя і певні, специфічні на той час відносини стали передумовою праксеологічного підходу до обґрунтування вхідних параметрів і наслідків проведення людиною економічної діяльності.

Інституціоналізація економічної освіти охоплює XIX ст.

Економічна освіта у своїх витоках мала втілення у формі окремих економічних курсів, що починають викладати у XIX ст. на юридичних факультетах університетів, пізніше з'являються спеціальні економічні факультети, надалі поступово формується коло професійних економістів.

Так, англійський економіст Томас Роберт Мальтус став (1805) професором нової історії і політичної економії у коледжі Ост-Індської компанії; німецький філософ і економіст Людвіг Генріх фон Якоб був обраний професором Харківського університету кафедри дипломатії та політичної економії (1806) на теренах України (тогочасної царської Росії); у Колумбійському університеті Нью-Йорку (1818) з'явилася посада професора моральної філософії і політичної економії; французький учений Жан-Батіст Сей (1819) очолив кафедру промислової економії в паризькій Консерваторії мистецтв і ремесел. Потому як спеціальний предмет викладали політичну економію в Оксфорді (1825), Університетському коледжі Лондона (1828), Дублінському університеті (1832) тощо.

Першим вищим навчальним закладом в Україні, де проводиться викладання економічної науки з 1842 р., є Імператорський університет Святого Володимира, нині Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Світоглядний аспект економічної освіти в ту епоху обумовлений елітною вищою освітою

в класичних університетах і глибиною викладання та вивчення основ загальнонаукового знання.

Карл Маркс у середині XIX ст. у науку привніс грандіозне творіння – "Капітал", що і донині має поширення у викладанні суспільних наук, а в останні роки ще з більшою силою актуалізується у світовій економічній практиці, завдяки тому, що вчений пояснив іманентну еволюцію економічних процесів на основі вдало поєднаної характеристики економічного розвитку та еволюціонування соціальних інституцій.

Наукова платформа вищої економічної освіти остаточно утворена наприкінці XIX – початку XX ст., з тієї пори, коли розпочали викладати наукову дисципліну "Політична економія" в паризькій Сорбонні, та суспільна необхідність позначили початок економічної освіти. Економічні питання експліцитні з суспільно-політичними, тому викладання економічних курсів в університетах світу було побудовано через призму загальносуспільних проблем, соціальних відносин, відбиття формацийних або цивілізаційних конфігурацій світу.

Отже, для другого фазису вищої економічної освіти характерними позначками є: як наукове підґрунтя – політична економія, пріоритетними визначаються початкові економічні курси і відкриття відповідних кафедр в університетах світу, що мають охоплення Європою та територією США.

Експлікаційний період вищої економічної освіти у першу половину XX ст.

У нашій країні цей період історії визначився появою перших фабричних курсів і шкіл, що в період індустріалізаційного підйому потребує початкової грамотності робітників у розумінні переваги суб'єктної рівноправності від виконання виробничих завдань до керування і володіння суспільним майном підприємств та інших господарств, профільних вищих навчальних закладів і наукових установ, зокрема Петровської сільськогосподарської академії, Інституту з вивчення народногосподарських кон'юктур (Кон'юнктурного інституту) тощо.

Перша частина XX ст. у світовій економічній освіті позначилася утворенням спеціальних економічних факультетів (приміром, факультет прикладної економіки в Кембриджському університеті), організовуються періодичні видання економічної тематики ("Economic Journal"), засновуються спеціальні товариства (Імператорське вільно-економічне товариство в Росії, Королівське економічне товариство в Англії). В університетах Північної Америки набувають становлення і розвитку кембриджська, оксфордська, пенсільванська та інші економічні школи.

У ту пору в економічній освіті розповсюджуються вагомні марксівські праці, кейнсіанівські та маршаллівські теорії тощо. Суспільна потреба на економічні знання у XX ст. сприяє поширенню праць К. Маркса, що поряд з іншими поступово стають основою економічного знання передвісників нових соціально-економічних відносин спочатку в Росії, а згодом віднайшли запит і в сусідніх країнах. Світова наука поповнюється вже ґрунтовними розробками видатних учених: англійського економіста Джона Мейнарда Кейнса з низкою видань нового наукового змісту про грошовий обіг; російського економіста Миколи Кондратьєва з світовим визнанням та й до сьогодені актуальними його "Великими циклами кон'юктури" (1922); англійського економіста, засновника Кембриджської наукової школи, основоположника сучасної мікроекономічної теорії Альфреда Маршалла з відомою працею "Принципи економіки" (1890); українського економіста Михайла Туган-Барановського, який першим з російської наукової спільноти став всесвітньо відомим ученим завдяки опублікуванню та перекладу декількома мовами його роботи "Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя" (1894).

Період розбудови країни СРСР потребував різнокваліфікованої робочої сили, та й також зі знанням економічних явищ і процесів. Масова економічна підготовка в Радянській Україні розпочалася наприкінці 30-х років минулого століття: як записано у виданні основних постанов, наказів та інструкцій Всесоюзного Комітету у справах вищої школи (далі ВКВШ – *авт.*) при РНК (Раді Народних Комісарів – *авт.*) СРСР, "РНК дозволити вищу заочну підготовку з таких факультетів спеціальностей: ... в) у соціально-економічних в. н. (вищих навчальних – *авт.*) закладах: економістів-фінансистів, економістів-плановиків, економістів і товарознавців радянської торгівлі, бухгалтерів-економістів і юристів; г) у технічних в. н. закладах: ... (серед інших – *авт.*) економістів по галузях промисловості; д) у в. н. закладах транспорту і зв'язку: ... (серед інших – *авт.*) економістів транспорту" [1]. У всіх вищих технічних навчальних закладах великої країни Радянського Союзу з 1939 р. була впроваджена політика вивчення студентами курсу "Організація виробництва" відповідно до Наказу ВКВШ № 401 від 11.07.1939 р. [1, 110-111], з 1940 р. – курсу галузевої економіки за Наказом ВКВШ № 533 від 12.07.1940 р. [1, 109-110].

Надалі щороку зростає значимість економічної освіти, про що свідчать також загальнодержавні директиви щодо відкриття у 1940-1941 навчальному році в кожному на-

вчальному закладі кабінету "Економіка та організація виробництва" (які функціонували до 2000 р. включно, а, ймовірно функціонують і дотепер у деяких профільних вищих навчальних закладах); при державній атестації студентів вищих навчальних закладів – включення до складу ДЕК (Державної екзаменаційної комісії – *авт.*) викладачів кафедр економіки та організації виробництва; а також "з метою підвищення вимог до економічної підготовки студентів" – введення згідно з Наказом ВКВШ № 22 від 13.01.1941 р. правила не присуджувати кваліфікацію інженера тим студентам, які при захисті своїх дипломних проектів виявили невідповідність з економічних питань [1, 100].

Отже, визначниками для фазису становлення вищої економічної освіти стали: як наукове підґрунтя економічної освіти залишається політична економія; пріоритетами у вітчизняній освіті є елементарні економічні знання (зокрема набувають поширення і серед тих суб'єктів, хто безпосередньо задіяний у виробництві матеріального продукту), викладання економіки виробництва, економіки промисловості, економіки транспорту тощо, що означає – в економічній системі господарювання, а відтак, і у вищій економічній освіті домінують індустріальні знання. Масштаби економічної освіти загалом суттєво не змінилися, економічні знання поволі розповсюджуються на інші континенти світу.

Технологічний розвиток вищої економічної освіти охоплює 50-80 роки ХХ ст.

Розмаху набуває економічна освіта у період індустріалізації підприємств і регіонів, в епоху прискорення темпів науково-технічного розвитку та промислового піднесення передових на той час країн Європи, Північної Америки, Далекосхідного Тихоокеанського басейну. Цей історичний період ми могли б назвали провідним або революційним. Попит на економічні знання набув планетарного масштабу, охопив усі верстви населення переважної більшості країн.

Світова наука розвивається у напрямі деталізації економічних питань, дослідженні економічних явищ і процесів на різних вертикальних рівнях. Це дає вищій економічній освіті розширення тематики економічних питань, кількісне збільшення навчальних економічних дисциплін та переліку економічних напрямів навчання. Серед видатних вчених, які своїми розробками збагатили суспільні науки, варто згадати імена лауреатів Нобелівської премії американського філософа та економіста Мілтона Фрідмана, австрійського економіста і соціолога Фрідріха Хайєка, американського вченого російського походження Василя Леонтьєва,

американського філософа і економіста Френсіса Фукуяма тощо.

Зміст економічної освіти у вищій школі набув іншого характеру та суспільної цінності у 60-х роках. Децентралізація господарсько-управлінських структур, широка економічна регіоналізація, сільськогосподарські реформи, космічні досягнення, масове будівництво житла, освоєння нових для господарювання земель мали бути забезпечені фахівцями з відповідним економічним знанням. Піднесення економічної освіти було пов'язано з визначеними місцем і могутністю країни у світі, економічні знання від рівня загального та елементарного по суті трансформувалися в глибокі з відповідними класифікаціями до економічних наук.

Гучна і широко відома промова Микити Хрущова в ООН (1963) та подальший її суспільний і науковий резонанс надає нам свідчення про переорієнтації економічного ладу та прагнення довести до відповідності освіту новим вимогам того часу: "Кількість інженерів і вчених, якщо підходити до справи суто арифметично, у нас, мабуть, не менше, ніж у Західній Німеччині та Японії. Статистика свідчить навіть, що ми випускаємо у стільки-то разів більше інженерів і техніків. А скільки у нас докторів і кандидатів наук? Тим не менше результати технічної та наукової думки, на основі якої створюються прогресивні машини і прилади, доводиться купувати за кордоном. Матеріальні блага, які може отримати людина за тієї або іншої суспільної системи ... визначаються рівнем розвитку науки і техніки, інженерної думки, верстатного обладнання та приладів, що збільшують продуктивність праці", – читаємо в авторських спогадах [5, 648-649]. І ще: "Коли старий уклад життя, що склався на буржуазно-поміщицькій основі, ми зламали, скинули його і будуємо нове життя на основі нових і теорії, і практики. Теорія без практики – це мертва теорія" [5, 622-628]. Порівняння власних здобутків зі світовими в епоху широкомасштабної індустріалізації та прагнення до лідерських позицій скерував державницький підхід до науки та освіти в СРСР на її доступність і масовість, на створення сприятливих умов для розвитку інноваційного характеру виробництва в усіх галузях економіки, що потребувало забезпечення трудовими ресурсами відповідної кваліфікації. У той період розвитку країни, можемо впевнено зазначити, наука була підпорядкована практиці, зокрема завданням, що ставилися перед господарством (економічною системою).

Прискорення темпів науково-технічного розвитку людства у ХХ ст., зростаюча масштабність промислових багатогалузевих виробництв, індустріалізація регіонального розвитку

потребувала відповідних робітничих лав по усій Радянській країні та поповнення трудового резерву. Водночас, прагнення до нових суспільно-економічних відносин, соціалістичні на той час завдання щодо надання всезагальної державної освіти привели до масової підготовки фахівців економічного профілю. Поступово виникла необхідність розділити підготовку спеціалістів у галузі економіки за двома напрямками: профільна, себто спеціалізована освіта, та загальноосвітня економічна підготовка.

Варто зазначити, що підходи до надання економічної освіти за цими напрямками мають принципові відмінності, оскільки перший зорієнтований на здобуття глибоких економічних знань про складну економічну систему та опанування людиною конкретної економічної спеціальності, а другий розрахований на загальні економічні знання та розуміння людиною свого місця в системі соціально-економічних відносин, маючи технічну чи іншу спеціальність. Такий підхід в організації системи вищої економічної освіти обумовив визнання провідними університетами Київського національного університету (нині Київського національного університету ім. Тараса Шевченка) в наданні політехнічної освіти та Харківського інженерно-економічного інституту в наданні інженерно-економічної освіти серед 56 вищих навчальних закладів України, де проводилася підготовка фахівців для економічного напрямку.

Світова освітня економічна практика сформувала потужний пласт економічних факультетів не тільки у класичних університетах усіх континентів, ознакою часу стають бізнес-школи з визначним статусом, такі як всесвітньо відомі Гарвардська бізнес-школа, Лондонська школа економіки тощо. У вітчизняній освіті визначення в університетах на економічних факультетах та у профільних інститутах провідними кафедрами політехномії, підготовка фахівців за основною спеціальністю "політична економія", пріоритетне викладання політехнічної науки – все це свідчить про домінування політичної функції освіти та політико-економічну орієнтацію вищої економічної освіти.

Радянський період розвитку вищої економічної освіти в Україні означився конститутивним підходом, коли освіта поступово набула масового характеру і стала доступною для кожного громадянина нашої країни, надавала широкий спектр з 26 (!) економічних спеціальностей для вибору абітурієнтами, основи економічної науки викладалися всім студентам усіх вищих навчальних закладів незалежно від їх профільної спеціальності. Суспільна цінність економічного знання межувала з втратою гнучкості у трансформації змісту освіти відпо-

відно до суспільних змін. Навчання студентів у вищому навчальному закладі на економічних спеціальностях проходило за проекцією промислово-виробничих циклів, з відтворенням тих господарюючих моделей, які розвивалися в минулому. Жорстка модель освіти, в якій не були прийнятними довільні зміни, консервувала минувшину, нашаровувала протиріччя у вищій економічній освіті, що призводило до розриву в результатах та суспільного запиту на неї.

Детермінантами вищої економічної освіти того періоду були: наукові засади – макроекономічна і мікроекономічна теорії; пріоритетність у викладанні економічної науки проглядається з орієнтацією на мікрорівень – рівень діяльності суб'єктів господарювання, за цим у класичних університетах традиційно відбувається підготовка вищої економічної еліти для керівного державного резерву, наукового і викладацького персоналу; та планетарна масштабність вищої економічної освіти. У нашій країні масштабність розвитку вищої економічної освіти підтверджується своєю масовістю, доступністю для бажаючих її отримати, свободою вибору з широкого кола економічних спеціальностей.

Інтеграція – новітній період вищої економічної освіти триває з 80-х років ХХ ст. до сьогодення.

Це час трансформацій у розвитку вищої економічної освіти, відмінностями якого на теренах України є зміна освітньої парадигми, надмірна комерціалізація у вищих закладах освіти, задекларована інтеграція в Європейський освітній простір тощо. Провідними у змісті економічної освіти стають неокласичний синтез, маркетингові теорії та менеджмент, подекуди логістичні теорії, що поступово входять частиною т. зв. інформаційної економіки.

Транснаціональні об'єднання та оболонкові компанії, глобалізація світової економіки як утворення міжнародної господарської системи, конфліктність багатосторонніх інтересів у складних економічних відносинах, розгортання кризових процесів обумовили звернення економічної науки до своїх витоків. У науковому товаристві на пострадянському просторі ведуться довготривалі дискусії щодо філософії господарювання, екологічного пріоритету в економічній діяльності, гуманного ставлення до Природи тощо. Завдяки філософським поглядам німецького вченого (філософа, економіста, соціолога) Петера Козловські у світову науку привнесено "Принципи етичної економії" (1999) з гуманітарними основами економічної науки. Проте економічна наука, на нашу думку, немовби розгубилася у своїх багатопланових дослідженнях, що, безумовно, позначається й на продукті економічної освіти.

Протиріччя вищої економічної освіти на- шаровувалися без врахування об'єктивних соціальних змін і переорієнтування економічного знання з промислово-індустріального на соціально-гуманітарне. Суперечності в системі вищої освіти та загублені аксіологічні основи підтверджуються хоча б такими фактами, як: 1) згідно з класифікатором видів економічної діяльності клас 803 "Вища освіта" має тільки один підклас 8030 "Вища освіта" [2]; 2) ще в 1990 р. діяли до неуклінного виконання ВНЗ складені 1988 р. Типові навчальні плани для 26 економічних спеціальностей, – що означає типову побудову освітнього процесу для багатоманітного соціально-економічного середовища [4].

У новітній Україні постало завдання щодо зміни змісту вищої економічної освіти через декларацію гуманістичної парадигми освіти на початку 90-х років. Варто відзначити, що зміст вищої економічної освіти формалізовано в навчальних планах, стандартизація та уніфікація яких пройшла вже три покоління і сучасні підходи до реформування освіти переорієнтували їх на розроблення четвертого покоління стандартів. Такий процес свідчить про заформалізованість змісту вищої економічної освіти, невідповідність гуманістичним цінностям у підготовці фахівця, відірваність від економічної практики. Як влучно підкреслює український філософ Борис Новіков, "Однією з форм удешення нашої системи освіти в сучасних умовах є, – яким би парадоксальним це не здавалося, – це неперервне ... реформування" [3].

Отже, характерологічними ознаками вищої економічної освіти сучасного фазису є: як наукове підґрунтя – неокласична політекономія, а перспективною – інформаційна економі-

ка; невиразні пріоритети на початку цього періоду та чітка зорієнтованість останніми роками на гуманізацію економічної освіти; в охопленні вищою економічною освітою (в Україні) відбувається швидкоплинний попит з переходом у диспропорції відносно потреб у спеціалістах економічного профілю та повільного інтегрування до європейського освітнього простору.

У підсумку зазначаємо: сучасна вітчизняна освіта та система вищої економічної освіти, на наш погляд, ще у пошуках ціннісних орієнтирів. Кожна епоха має притаманні конкретному періоду соціально-економічні відносини як на загальнонаціональному, державному рівні, так і на нижчих рівнях – суб'єктному, територіальному, галузевому тощо. Істотні зміни суспільного життя обов'язково відбиваються на буттєвому рівні кожної людини суспільства, члена громади, працівника підприємства і будь-якої установи. Інтенсивність розвитку суспільства залежить від ресурсної бази та методів його відтворення. До суспільних ресурсів обов'язково відносять людський, що включає трудовий та інтелектуальний потенціал, а методи відтворення ресурсів повною мірою залежать від функціонування багатопараметричної освітньої системи та, безсумнівно, її складової – економічної освіти. Економічна освіта, напевне, за фактичними і прогностичними завданнями, державно-орієнтованими програмами, галузевими планами розвитку мала б враховувати тенденції перетворення економічних систем, оскільки ця соціальна інституція є невідривною від суспільно значимих, буттєвих проблем, та таких, що визначають подальшу еволюцію людства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Высшая школа* [Текст] / [сост. М. И. Мовшович; ред. А. М. Ходжаева]. – М. : Советская наука, 1945. – 410 с. – (Основные постановления, приказы и инструкции).
2. *Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2005* [Електронний ресурс] // Національний класифікатор України. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/big/text53/pg1.htm>.
3. *Новиков Б.В.* Образование как предчувствие космоса [Текст] / Б. В. Новиков // Творчість та освіта в інтелектуальних пошуках та практиках сучасності: Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (17-18 травня 2007 р., м. Київ) – К.: Політехніка, 2007. – С. 13.
4. *Типовые учебные планы, по которым проводится обучение в вузах Минвуза УССР* [Текст] / [Подготовл. к изд. учеб.-метод. каб. по высш. образов. при Минвузе УССР]. – [б. м. : б. в.], 1990. – 170 с.
5. *Хрущев Н.С.* Воспоминания. Книга 1 [Електронний ресурс] / Хрущев Н. С. – М.: Московские Новости, 1999. – Режим доступа: <http://lib.misto.kiev.ua/MEMUARY/HRUSHEW/wospominaniya1.txt>.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2010 р.